

УДК 338

Онiкiєнко Н.В.
аспірант*Херсонського національного технічного університету***ПРОБЛЕМАТИКА БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ****THE ISSUE OF BUDGET SUPPORT INNOVATIVE DEVELOPMENT
PROCESSING ENTERPRISES****АНОТАЦІЯ**

У статті розглядається проблематика бюджетного забезпечення інноваційного розвитку переробних підприємств. Проаналізовано механізм державної підтримки таких підприємств та виокремлено його основні типи, перераховано основні проблеми у бюджетному забезпеченні інноваційного розвитку переробних підприємств. Наведено приклади державної підтримки аграрного сектора країн світу та перераховано основні засади такої підтримки. Запропоновано напрямки вдосконалення державної підтримки переробних підприємств та визначено стратегічні цілі їх розвитку, серед яких визначальне місце займає підвищення конкурентоспроможності продукції галузі.

Ключові слова: державна підтримка, бюджетне фінансування, інноваційний розвиток, товарне виробництво, конкурентоспроможність продовольства.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается проблематика бюджетного обеспечения инновационного развития перерабатывающих предприятий. Проанализирован механизм государственной поддержки таких предприятий, выделены его основные типы, перечислены основные проблемы в бюджетном обеспечении инновационного развития перерабатывающих предприятий и приведены примеры государственной поддержки аграрного сектора стран мира. Перечислены основные принципы такой поддержки. Предложены направления совершенствования государственной поддержки перерабатывающих предприятий и определены стратегические цели их развития, среди которых определяющее место занимает повышение конкурентоспособности продукции отрасли.

Ключевые слова: государственная поддержка, бюджетное финансирование, инновационное развитие, товарное производство, конкурентоспособность продовольствия.

ANNOTATION

The article discusses the problems of the budget provision of innovative development of the processing enterprises. The mechanism of state support such enterprises, and highlights its main types are the major problems in the budget provision of innovative development of the processing enterprises and examples of state support for the agricultural sector of the world, are the basic principles of such support. Directions improving state support processing plants and identified strategic goals of development, including the decisive place is improving the competitiveness of the industry.

Keywords: state support, government funding, innovative development, commodity production, competitiveness of food.

Постановка проблеми. Україна славиться на весь світ своєю родючою землею та натуральними продуктами, ось чому державна підтримка переробних підприємств така важлива для економіки держави. Підтримка сільськогосподарського виробництва в Україні має бути спрямована на забезпечення отримання прибутковості виробництва на рівні, що забезпечує розширене відтворення, створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів та

покращання добробуту їхніх сімей, формування передумов для збереження та комплексного розвитку сільських територій, задоволення потреб населення України в якісних і доступних продуктах харчування, розширення експортного потенціалу країни.

Проте використання механізму державної підтримки переробних підприємств має свою проблематику і не у повній мірі стимулює конкурентоспроможність таких підприємств. Це пояснюється недосконалою системою державного регулювання, податковим навантаженням та відсутністю загальноприйнятої методології стимулювання суб'єктів економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше науково осмислили процес бюджетної підтримки підприємств Д.М. Кейнс, А. Хансен, П. Самуельсон, С. Фішер та інші вчені. Продовжили вивчення цієї теми і вітчизняні вчені, такі як В.Г. Андрійчук, М.Й. Малік, Т.П. Саблук та ін. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Внесок вчених у вивчення даної теми, без сумніву, дуже вагомий, але певні питання залишаються відкритими і сьогодні, зокрема такі як: вивчення бюджетного забезпечення переробних підприємств як цілісної системи, на яку впливає економічна ситуація в державі, податкове та бюджетне законодавство, соціальні настрої суспільства, демографічні й екологічні процеси у державі, розробка механізмів удосконалення системи бюджетного забезпечення інноваційного розвитку переробних підприємств, який забезпечить високий рівень їх конкурентоспроможності. Тому поставлена проблема дуже актуальна і потребує постійного практичного вивчення для підтримки економіки країни.

Мета статті полягає у постановці та осмисленні основних проблем у бюджетному забезпеченні інноваційного розвитку переробних підприємств, вивченні механізму державної підтримки підприємств для стабільного їх розвитку, аналізі зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агропромисловий сектор є однією із перспективних галузей національної економіки. На протязі 2015 р. загальний експорт агропродукції склав 13 млрд. дол. США. Перше місце з експорту займають зернові – 34,8 млн. т. За

10 місяців поточного року Україна отримала 8,8 млрд. дол. США валютних надходжень від аграрної сфери. Показник експорту зернових дозволив потрапити Україні до трійки світових експортерів цієї продукції. Агропромисловий сектор економіки країни забезпечує 14% загального обсягу ВВП. Переробна промисловість – це невід’ємна частина агропромислового комплексу, який займає основну роль серед галузей економіки в експорті країни за 8 місяців 2015 р. із показником 35,7% [1] (рис. 1).

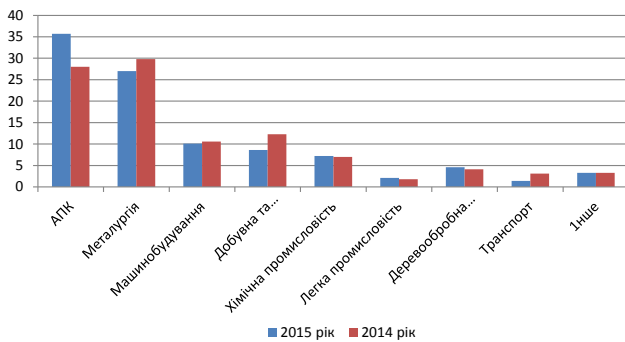

Рис. 1. Місце АПК серед галузей економіки в експорті за вісім місяців у 2014–2015 рр.

Цей показник збільшився на 7,7% у порівнянні з аналогічним періодом 2014 р.

З метою забезпечення ефективного функціонування переробних підприємств та їх інноваційного розвитку держава може використовувати стимулюючий та примусовий інструментарій, які впливають на підприємливість та ініціативу.

Механізм державної підтримки інноваційного розвитку переробних підприємств формують такі стимулюючі інструменти, як: бюджетне фінансування програм агропромислового розвитку, цінова підтримка підприємницького розвитку, пільгове кредитування та страхування ризиків підприємницької діяльності, здійснення лізингових процедур та пільгове оподаткування переробних підприємств. До методів примусу дотримання правил можна

віднести антимонопольне законодавство, сертифікацію і стандартизацію та інфорсмент [2, с. 213] (рис. 2).

Таблиця 1

Капітальні інвестиції
у галузі національної економіки

Галузь економіки	Значення (%) січень-вересень	
	2015	2014
Переробна промисловість	18,2	23,5
Будівництво	15,0	18,4
Інформація та телекомунікації	14,5	3,6
Сільське, лісове та рибне господарство	9,4	8,6
Оптова та роздрібна торгівля	7,6	10,3
Добувна промисловість	7,6	10,4
Енергетика	7,6	9,7
Транспорт, поштова діяльність	6,0	7,8
Операції з нерухомим майном	3,8	4,8
Фінансова та страхова діяльність	2,5	3,2
Державне управління й оборона	1,9	0,9
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,1	1,3
Охорона здоров'я та надання соц. допомоги	0,4	0,3
Освіта	0,3	0,2
Інші	4,1	3,5

Серед зазначених інструментів особливо важливу роль у інноваційному розвитку підприємств відіграє бюджетне фінансування, так як воно стимулює освоєння нових галузей господарства, галузей пріоритетних для держави, яка покриває частку сукупних витрат з державного бюджету [1] (табл. 1). Так, за дев'ять місяців 2015 р. найбільшу частину капітальних інвестицій, що складає 18,2%, отримала переробна промисловість, що майже втричі перевищила інвестиції у транспорт та вдвічі – у сільське господарство. Відсоток капітальних інвестицій у переробну промисловість за січень-вересень 2015 р. зменшився у порівнянні з аналогічним періодом 2014 р. на 5,3%.

Державна підтримка аграрного сектору України здійснюється за наступними напрямками [3, с. 156]:

Рис. 2. Механізм державної підтримки переробних підприємств

– цінове регулювання (уведення мінімальних закупівельних цін на зернові, насіння соняшнику, тваринницьку продукцію);

– субсидії та дотації на виробництво та придбання ресурсів;

– податкове стимулювання;

– спеціалізована підтримка за окремими напрямками та програмами (розвиток фермерства, кредитної кооперації, рослинництва, тваринництва, підвищення родючості ґрунтів).

Незважаючи на наявність достатнього законодавчого і нормативно-правового забезпечення щодо державної підтримки сільськогосподарського виробництва і переробних підприємств, державній політиці у цій сфері притаманна низка проблем, основні з яких полягають у наступному:

– зменшення фінансування заходів прямої підтримки АПК;

– низький рівень обізнаності селян щодо можливостей одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання, унаслідок чого основна маса вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами: у 2014 р. із 43 тис. сільськогосподарських підприємств підтримкою скористалися лише 4,1 тис., пільгові кредитні ресурси використовували лише 12% фермерських господарств, соціально спрямовані дорадчі послуги в 11 регіонах країни взагалі не надавалися. Для отримання компенсації коштів через механізм здешевлення кредитів агропромисловому підприємству необхідно надати більше десяти документів, а рішення про доцільність надання кредиту приймається на закритих засіданнях конкурсних комісій Міністерства аграрної політики та продовольства і облдержадміністрацій. Окрім того, даний вид підтримки надається юридичним особам і залишає поза увагою особисті селянські господарства, тому реально кошти отримують великі фінансово потужні приватні підприємства [4];

– недостатні обсяги фінансування державних програм, а також неефективність використання коштів за ними;

– припинення дії певних державних цільових програм та укрупнення державних цільових програм, унаслідок чого окремі напрями державної підтримки сільського господарства припинили існування;

– низький рівень використання державою непрямих заходів підтримки аграрного сектору. В Україні відсутні програми щодо охорони сільськогосподарських земель, їх раціонального землекористування, консервації деградованих та малопродуктивних земель.

– недостатність нормативно-правових засад та відсутність мотивації до кооперації та укрупнення дрібних сільськогосподарських виробників у рамках сільських громад, низька товарність виробництва продукції, ослаблення економічного підґрунтя розвитку сільських громад;

– нестабільні конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства на зовнішньому ринках через незавершення процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності сільськогосподарської сировини та харчових продуктів;

– низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва;

– ризики збільшення виробничих витрат через зростання зношеності техніки, переважання використання застарілих технологій при зростанні вартості невідновлювальних природних ресурсів у структурі собівартості;

– значні втрати продукції через недосконалість інфраструктури аграрного ринку, логістики зберігання;

– відсутність мотивації виробників до дотримання агроекологічних вимог виробництва;

– обмежена ємність внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, обумовлена низькою платоспроможністю населення;

– недостатня ефективність самоорганізації та саморегулювання ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, складність у виробленні консолідованої позиції сільськогосподарських товаровиробників у захисті своїх інтересів;

– непоінформованість значної частини сільськогосподарських виробників про кон'юнктуру ринків та умови ведення бізнесу в галузі;

– незавершеність земельної реформи.

Визначаючи розвиток аграрного сектору та зміцнення присутності України на світовому ринку аграрної продукції, слід урахувати особливості конкурентної ситуації на цьому ринку. Зокрема, вона характеризується наявністю активної державної підтримки АПК провідними країнами світу.

Основними напрямками (цілями) такої підтримки є наступні:

– підтримка товарного виробництва та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства;

– підтримка дрібних товаровиробників, починаючих підприємців, сімейних ферм та кооперативних об'єднань;

– охорона земель та раціональне використання сільськогосподарських угідь;

– встановлення цін підтримки на окремі види сільськогосподарської продукції;

– розвиток ринкової інфраструктури;

– підтримка місцевих ініціатив розвитку сільських територій та якості життя на селі;

– розвиток аграрної науки та впровадження у виробництво новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції, догляду за тваринами, систем обробітку ґрунту та ін.;

– розвиток сільськогосподарського машинобудування [5].

Так, у США, відповідно до Закону «Щодо продовольства, охорони природних ресурсів та енергетики» від 18.06.2008 р., державна підтримка спрямовується на розвиток товарного

виробництва та підвищення рівня доходів фермерів і включає прямі виплати і цільові ціни. Передбачено субсидії при виробництві пшениці, кукурудзи, ячменю, вівсу, рису, бавовни, горошку, чечевиці, нуту. Підтримка виробників молочної продукції здійснюється через ціни підтримки сиру типу «чеддер» (1,13 дол./фунт), масла вершкового (1,05 дол./фунт) і знежиреного молока (0,8 дол./фунт). Якщо ринкові ціни на цю продукцію є нижчими зазначених рівнів, товарно-кредитна корпорація викупає молочну продукцію за цінами підтримки. Також надається грошова компенсація виробникам молока у випадку, якщо ринкова ціна на молоко нижча, ніж 16,94 дол. США за 100 фунтів. Згідно із Законом, з метою охорони сільгоспугідь передбачено спрямування 1,1 млрд. дол. США на заходи щодо консервації сільськогосподарських земель (площа земель, що підлягає консервації, становить 46 млн. га. На таких землях дозволено вирощування біомаси для виробництва біопалива); 3,4 млрд. дол. США – на програми, спрямовані на розповсюдження екологічно ефективних технологій у сільськогосподарському виробництві; 1,3 млрд. дол. США – на спеціальну програму захисту перезволожених земель, включаючи пілотну програму збереження пасовищ. У Законі посилено державну підтримку розвитку фермерських ринків через виділення грантів для фермерських придорожніх ринків та інших форм продажу сільськогосподарськими товаровиробниками продукції безпосередньо в місця її виробництва. Уводиться в дію програма часткової компенсації витрат на сертифікацію органічної продукції в обсязі 22 млн. дол. США протягом п'яти років. Законом передбачено надання державної підтримки фінансово слабшим товаровиробникам або фермерам, які розпочинають свою діяльність: фермерам, які одержують понад 0,5 млн. дол. США річного доходу від їх позафермерської діяльності або 0,75 млн. дол. США від фермерської діяльності, не надаються субсидії, а фермерам, які одержують понад 1 млн. дол. США доходу від позафермерської діяльності, не надається допомога за програмами консервації земель.

У Європейському Союзі державна підтримка сільськогосподарського виробництва здійснюється у межах Спільної аграрної політики – САП (CAP – Common Agricultural Policy), яка спрямовується насамперед на розвиток села. Так, Регламентом Ради ЄС щодо підтримки розвитку села з боку Європейського сільськогосподарського фонду розвитку села (ЄСФРС) передбачено наступні пріоритетні напрями підтримки розвитку сільських територій на 2013–2020 рр. [5]:

- підвищення конкурентоспроможності секторів сільського і лісового господарства;
- поліпшення природного середовища і сільської місцевості;
- підвищення якості життя на сільських територіях і диверсифікація сільської економіки;

– підтримка місцевих стратегій сільського територіального розвитку.

До основних заходів державної підтримки сільського господарства Японії належать встановлення гарантованих закупівельних цін і державних закупівель сільськогосподарської продукції, підтримка сільськогосподарської науки та сільськогосподарського машинобудування.

Сільськогосподарське виробництво Канади отримує державну підтримку шляхом фінансування окремих галузей сільського господарства і фермерських господарств через: надбавки до ринкових цін для забезпечення дохідності виробленої продукції; надбавки до обсягів виробничих витрат у формі кредитної підтримки; виплати відсотків за кредитами; гарантії за кредитами; податкові пільги щодо підтримки дохідності сільськогосподарського виробництва.

Як бачимо, у провідних країнах світу зусилля держави спрямовуються в основному і в першу чергу на підтримку аграрного сектору економіки. Промисловий сектор АПК отримує значно менше уваги держави. Але ця увага є дієвим важелем для розвитку економіки країн.

Україна повинна скористатися позитивним досвідом країн світу щодо здійснення державної підтримки сільськогосподарського виробництва і вжити таких заходів, які б сприяли забезпеченню населення країни якісними і доступними продуктами харчування, створенню нових робочих місць на селі, збільшенню надходжень від експорту продукції, забезпеченню сільськогосподарського виробництва висококваліфікованими працівниками.

З цією метою необхідно [6]:

– переглянути та спростити умови одержання сільськогосподарськими товаровиробниками пільгових кредитних ресурсів шляхом зменшення переліку необхідних документів і забезпечення прозорості у прийнятті рішень конкурсних комісій;

– збільшити фінансування заходів щодо підтримки фермерських господарств за бюджетними програмами «Фінансова підтримка фермерських господарств» та «Надання кредитів фермерським господарствам», що сприятиме підтримці починаючих фермерів, створенню та розвитку сімейних ферм;

– забезпечити фінансування у повному обсязі заходів, передбачених Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2020 р.;

– розробити Державну програму розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, в якій передбачити заходи, спрямовані на використання та системний розвиток вітчизняних потужностей машинобудування для агропромислового комплексу і забезпечення сільськогосподарських та переробних підприємств високоєфективною конкурентоспроможною вітчизняною технікою та обладнанням;

– розробити заходи щодо запровадження субсидування та компенсаційних доплат на

виробництво рослинницької та тваринницької продукції в межах обсягів сукупного виміру підтримки, що домовлені зі Світовою організацією торгівлі;

– запровадити механізм страхування сільгоспвиробників, розробити і затвердити порядок та умови надання державної підтримки для здеешевлення страхових платежів, затвердити перелік сільськогосподарської продукції, яка підлягає страхуванню, перелік сільськогосподарських страхових ризиків й об'єктів страхування, визначити частку страхових платежів, яка повинна компенсуватися з держбюджету.

Стратегічними цілями бюджетної підтримки аграрного сектору мають бути [6]:

– інноваційний розвиток переробних підприємств;

– гарантування продовольчої безпеки держави;

– забезпечення прогнозованості розвитку та довгострокової стійкості аграрного сектору на основі його багатуокладності;

– сприяння розвитку сільських поселень та формування середнього класу на селі через забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення їх доходів;

– підвищення інвестиційної привабливості галузей аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств;

– підвищення конкурентоспроможності продукції, ефективності галузей, стабільності ринків;

– розширення участі України у забезпеченні світового ринку продукцією сільського господарства та продовольства;

– раціональне використання сільськогосподарських земель та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на довкілля.

Україна повинна підвищувати конкурентоспроможність продукції сільського господарства та продовольства, для цього, зокрема, необхідно:

1) створення мотивації до технологічного переоснащення та модернізації галузей АПК, у тому числі через стимулювання забезпечення необхідними машинами, обладнанням та виробничою інфраструктурою кооперативних структур;

2) сприяння розвитку галузевих, міжкооперативних об'єднань товаровиробників та підвищення рівня їх відповідальності за формування та дотримання галузевих балансів, за якість і безпечність продукції, виробленої її членами, у тому числі шляхом створення колективних брендів продуктів;

3) запровадження системи узгодження економічних інтересів у ланцюжку «виробництво – переробка – торгівля»;

4) створення умов для поглиблення переробки продукції, яка направляється на експорт;

5) формування дієвої інфраструктури агропродовольчого ринку і забезпечення розширеного доступу виробників до організованих каналів збуту продукції сільського господарства і продовольчих товарів, а також розширення

можливостей участі малих форм господарювання в організованому ринку;

6) стимулювання раціонального розміщення і спеціалізації аграрного виробництва і переробного сектору АПК відповідно до природокліматичних умов і територіальної концентрації сільгосптоваровиробників;

7) наукове забезпечення інноваційного розвитку, формування партнерських відносин між саморегульованими об'єднаннями сільськогосподарських товаровиробників і переробників, державою та галузевою наукою.

Висновки. Удосконалення системи бюджетного забезпечення інноваційного розвитку переробних підприємств є дуже важливим завданням для нашої країни. Адже агропромисловий сектор України, в основі якого лежить сільське господарство, є тією надійною основою, на якій ґрунтується національна економіка, що формує засади збереження незалежності держави – продовольчу, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки.

Крім стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством, АПК України, безперечно, спроможний на вагомий внесок у вирішення світової проблеми голоду.

Подальше входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі вимагають адаптації до нових та постійно змінних умов, а відповідно, й подальшого удосконалення вітчизняної економічної політики.

Український АПК з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, може зіграти ключову роль в економічній інтеграції національної економіки у світову, дати сталий позитивний ефект у розвитку інших галузей національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний портал Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>.
2. Лаврук В.В. Основні складові інноваційного розвитку аграрного виробництва / В.В. Лаврук // Економічний простір. – 2011. – № 54. – С. 212–217.
3. Россоха В.В. Формування інноваційно-інвестиційної політики в аграрній сфері економіки: [монографія] / В.В. Россоха, О.М. Гусак. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 240 с.
4. Офіційний портал Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovy-zmini-2015>.
5. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/910>.
6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. від 17.10.2013 р. № 806-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>.